

*Pik Katalin***A fővárosi hajléktalanellátás
legújabb kori történetéből**

A Déli pályaudvartól az FSZKI megalakulásáig

A hajléktalanok nálunk is hasonlóan viselkednek, mint a világ többi részén. Ott tömörülnek, ahol a legnagyobb valószínűséggel tudnak életben maradni: főként a nagyvárosokban. Nálunk nincsenek olyan szerencsés helyzetben, hogy az ország kedvezőbb klimatikus viszonyai szerint is rendeződnének, így a kaliforniai vagy a Földközi-tengeri partok helyett maradnak a kellemebb „éghajlatú” pályaudvarok és lakótelepi épületmonstrumok megfelelő helyiségei.

Erdemesnek látszik tehát a fővárosi hajléktalanellátás helyzetét elemezni. A szociális szféra legújabban kiépült – kiépülőben lévő – rendszeréről van szó, amelyet az utóbbi mintegy öt évben hoztak létre, szemünk előtt, a mi részvételünkkel, egyedülállóan érdekes lehetőséget kínálva a szociológusnak és a szociális munkásnak arra, hogy átgondolja, megvizsgálja, hogyan alakult ki a mai, egyáltalán nem túlságosan rózsás helyzet.

A történet alapvetően két szálon indult el. Az egyik a Blaha Lujza téri aluljáróban ülsztrájkot folytató és emberi lakhatásért harcoló társaságtól, akik a Hajléktalanokért Társadalmi Bizottsággal együtt létrehozták a Menhely Alapítványt, és a Vajdahunyad utcában, egy volt munkásör laktanyában egy alapítványi működtetésű ellátórendszer kiépülésének lehetőségét teremtették meg.

A másik szál a Déli pályaudvart megszálló és ugyancsak emberi lakhatásért harcoló csoporthoz kötődik – ők vagy nem fértek be a Vajdahunyad utcába, vagy nem érezték ott jól magukat, és a meglehetősen kényes politikai helyzetben (1989 decembere volt), egy ügyeket felvállaló, ismert színész hathatós közreműködésével végül az akkori Fővárosi Tanács megszerzett nekik egy budaörsi katonai objektumot, mely később a Hajléktalanok Rehabilitációs Otthona néven vált ismertté. Különböző átalakításokkal, összevonásokkal – melyekről az alábbi interjúban olvashatunk – alakult ki végül a Fővárosi Szociális Központ és Intézményei, rövidítve FSZKI, amely több, mint ezer hajléktalan férőhelyével a fővárosi ellátásban ma is a legnagyobb részt képviseli. Fenntartója és működtetője a Fővárosi Önkormányzat.

Az interjú a történet egyik szereplőjével, dr. Hudy Margarétával 1994 februárjában, az FSZKI XIII. kerületi, Dózsa Gy. út 152-ben lévő központ-

jában, saját irodájában készült. Interjúalanyom Budaörsön kezdett el a hajléktalanok ügyével foglalkozni, jelenleg az FSZKI – melyet vezérigazgató igazgat – egyik szakmai igazgatója.

Az első szakasz: 1989 decembere és 1990. január 29. között. A Déli pályaudvarról előbb átmenetileg Csillebércre, majd a Fővárosi Tanács és a Honvédelmi Minisztérium tárgyalásainak eredményeképpen a teljes felszereléssel átadott budaörsi katonai objektumba költöznek a hajléktalanok.

Arról beszélgettünk, hogy az eltelt több mint négy év alatt a hajléktalan ellátórendszer Budapesten milyen sokat változott. Visszanézve úgy éreztük, hogy ez már szinte történelem.

Hudy Margaréta: Nem tudom, mennyire tudom neked kereken megfogalmazni... És hol kezdjem, egyáltalán?

– *Az elején. Hogyan csöppentél bele? Hiszen ez a személyes történeted is.*

– Ez is nagyon hosszú. Tényleg valamelyest a személyes történetem. Hát '89-ben kezdődött. Tudtam, hogy van, hogy létezik a hajléktalanság, de nem ismertem testközelből. Azután egy szociális intézménynél dolgoztam, ami tulajdonképpen az igazgatósága lett ennek (mármint a hajléktalan ellátásnak), azután a pénzügykezelője néhány évre (háromra) a Dózsa György úti szociális otthonban. Oda is úgy kerültem, meghatározatlan feladattal, hogy majdan szociális területre helyeznek.

– *Téged kifejezetten a szociális terület érdekelt?*

– Igen. Korábban hasonló területen dolgoztam, s túlzással azt is mondhatnám, hogy ezt csináltam évek óta, de nem tudtam, hogy pontosan ezt csinálom. Az alapképzétségem szerint jogász vagyok, két évet dolgoztam egy megyei napilapnál, szociálpolitikai rovatot szerkesztettem, és egy nagyon sajtóságos témakörrel is foglalkoztam, mivel ez az újság Erdélyben működött, egy Szatmár megyei magyar nyelvű napilap volt. Sajtóságos feladatom az volt, hogy a magyar nyelvű lakosoknak – egyfajta fogadóóra keretében – jogi tanácsadást tartottam, ami azután teljes mértékben szociális munkává vált. Azért mondtam azt az imént, hogy ezt csináltam, de nem tudtam róla igazán. Csak később fogalmazódott meg bennem, hogy ez fehéren-feketén szociális munka volt. Ehhez, mint egyetlen létező fórumhoz fordultak az emberek, ebben a többségben magyar anyanyelvű megyében, ahol megszólalhattak az anyanyelvükön, ahol fölvilágosítást kaphattak az anyanyelvükön, sőt, ahol az ügyintézésben is segítséget várhattak el. Tehát szociális ügyintézés volt, nemcsak jogi kérdésekben. Egyáltalán: tanácsadás folyt. Az intézményszerűsített háttér hiányában azonban a segítségnyújtás lehetősége minimális volt.

– *Talán mi is hasonló helyzetben vagyunk ma, itt.*

– Azért nem, nem, ez nem összehasonlítható. Itt már akkor is intézményszerűsített formája volt ennek, ha kezdetleges módon is, ott azonban a teljes hiánya volt. A jelenségek hasonlóak voltak nagyvárosi szinten is. Ebből a szempontból jobb volt a helyzet, rendezettebb. A problémavilág viszont, ha

nem is azonos, de nagyon hasonló volt, elemeiben ugyanazok a feszítő, égető gondok jelentkeztek a segítségnyújtás egyre kisebb lehetőségével, egyre kiábrándítóbb háttérrel, egy olyan kisebbségi létben, ami kétszeresen hátrányt jelentett. Amikor itt, úgymond, szociális területen akartam volt dolgozni – '89-ben kezdtem a munkámat ennél a szociális otthonnál –, felvetődött, itt vetődött fel elsődlegesen a hajléktalan problémának valamiféle intézményes formába öntése, rendezése.

– Véletlen volt, hogy a szociális otthonhoz kerültél, vagy érdekelt az idősök ellátásának problémája?

– Sok véletlen tényezőtől tevődött össze, másfelől az a tény is hozzájárult, hogy '89 vége felé, nagyon halványan ugyan, de körvonalazódtak ennek a tevékenységi területnek nemcsak a lehetőségei, hanem a feltöltés szükségessége is. Tehát ember kellett, aki hajlandó volt egyáltalán ránézni erre a területre. Akkor a Fővárosi Tanácsnak kellett valamiféle megoldást találnia a dolgokra. Talán tudod, hogy ezek ad hoc megoldások voltak, amikről én is csak érintőlegesen tudtam, a hírekből. Az év vége felé lépett be a munkába a Fővárosi Tanács, s a Dózsa György úti szociális otthonra bízták a kivitelezést, az intézést. Ekkor valódi elképzelések, koncepciók nem voltak, volt egy épület, amit gyors munkával tataroztak, rendbehoztak, egy volt munkás-órlaktanya¹, azután volt egy tömeg. A Bánya utca. Volt egy tömeg ember, aki fedélre vágyott. '89 november, december. A tömeg valamilyen módon bejutott az épületbe, a főváros valamilyen módon finanszírozta a fönntartást a Dózsa György út 82. (ez a szociális otthon címe) révén, holmi ügyelőket alkalmaztak, a portások nemigen maradtak meg, nagyon-nagyon rövid időn belül romhalmaz lett az épület, szinte hetken belül. Körülbelül december volt, amikor én beléptem ebbe az épületbe, tulajdonképpen látogatóként. Iszonyatos állapotok, teljesen ellenőrizhetetlen állapotok uralkodtak.

– Mi volt akkor a beosztásod, a feladatod?

– Valamiféle szociális beosztás volt, amit nem határoltak pontosan körül. A rendszerhez tartozó szociális intézményeket megismerve azt kellett eldöntenünk, hogy milyen módszerekkel vezessünk be valamiféle rendszert egy olyan hajléktalan intézetben, mint amilyen a Bánya utca, illetve, ha újakat indít a fővárosi, milyen legyen a szakmai program, hogy ne ugyanúgy kezdődjék, mint egykor a Bánya utcai. Tehát adott volt a nagy Déli pályaudvarbeli tömeg, amelyről a hírek csak közvetve jutottak el hozzánk, illetve megkezdődött a mozgolódás a fővárosnál, és megpróbáltak megoldást találni.

– Részt vettél az előkészítésben?

– A tárgyalások egy adott szakasza után, igen. Ez akkor volt, amikor már körvonalazódott az elképzelés, hogy toborozni kell egy gárdát, amelyik egyáltalán be tudja indítani a dolgot, van valamiféle elképzelése ezzel kapcsolatban. Ekkor került oda Pintér Mihály a céghez. Ideiglenes jelleggel felkértek kettőnket, hogy próbálkozzunk meg a beindításával, de nagyon is kérdéses volt, hogy valójában minek a beindításával. Valamiféle elszállásolási lehetőségre gondoltak azok számára, akik még mindig kint vannak a Déli pályaudvaron. A főváros² nagyon sok fórumon folytatta a tárgyalásokat – egyebek között a Honvédelmi Minisztériummal –, mert sok minden kellett, felszerelés, vaságyp stb. Sok mindenről szó volt, már hallottunk Törökbálint-

ról, de nem nagyon tudtuk, hogy hol van, és mi az. Csillebércről is beszéltünk jó ideig átmeneti megoldásként. A törökbálinti helyről kiderült, hogy a Budaörs és Budakeszi közötti útvonalon egy volt katonai objektum. Egy Erdért-faházakból álló barakk-telep. Kőből épült részek csak a főépületnél és ott voltak, ahol a vizesblokkok voltak.

– *A katonaság mit csinált, amíg ott volt?*

– Ez egy építőszázad szállása volt. Ekkor azonban teljes egészében átadták a hajléktalan-ellátásnak. Átadták³ részint azért, hogy segítsenek a főváros problémáján, részint azért – ha jól tudom –, mert akkor amúgy is terveikben szerepelt az elvonulás (bár lehet, hogy a távolabbi terveikben).

– *Pintér Mihálynak, aki nyugdíjazásáig hivatásos katonatisztként a honvédség állományában volt, volt szerepe az objektum megszerzésében?*

– Úgy tudom, az előzetes tárgyalásokban volt szerepe, az alapötlet, a gáláns gesztus a Fővárosi Tanács felső vezetésének és a HM tárgyalásainak köszönhető. Teljes berendezéssel együtt, vadonatúj ágynemű-garnitúrákkal, konyhafelszereléssel, fűthető állapotban adták át a telepet. Eredetileg 450 személy elhelyezésére szolgált, de villámgyorsan kiderült, hogy ahol 450 azonos nemű, azonos korú, kevés felszereléssel rendelkező kiskatonát el lehet helyezni, oda véletlenül se lehet 450 különböző nemű, különböző korosztálybeli, különböző problémákkal küszködő hajléktalant bevinni, mert az egy idő után a megnyomorításukhoz vezet.

Január 19-e volt az az emlékezetes nap, amikor Csillebércről megérkeztek az első csoportok, autóbuszokkal.

Hát, amennyiben volt is valamilyen kezdetleges elképzelésünk arra nézve, hogy hogyan helyezzük el őket, hogyan folyik le az első csoportoknak a betelepítése, az mind szertefoszlott...

– *És ezt Pintér Mihály és te vezettétek? Neked volt ugyan tapasztalatod szociális területen, Pintér Mihálynak pedig egy másik igen fontos területen, a szervezésben, vagy egy tábor parancsnokolásában, de egyikőtök sem dolgozott hajléktalanokkal addig, mint ahogy persze senki sem abban az időben.*

– Hát senki nem dolgozott még hajléktalanokkal akkor, különösen ilyen tömegben nem. Pintér Mihálynak egyébként nem annyira a parancsnoki tudása volt hasznos, mint inkább a pedagógusi tapasztalata, mert harmincegynéhány évig tanított a katonai akadémián, és ott felnőttekkel foglalkozott.

Szóval, ha voltak is valamilyen kezdetleges elképzeléseink arról, hogy hogyan tovább, ez a kapu első kinyitásakor porba omlott. Ott már nem lehetett azt a fajta rendet betartani, amit elképzeltünk. Egy iszonyatos nagy tömeg ömlött be a kapun, minden bújával, bajával, alkohol-hiányával, éhségérzetével, fájdalommal és tetvével együtt, és természetesen az előző húsz-harminc év nyomorával, a hideggel, amit a csontjukba szedtek Csillebércen, és azzal a várakozással, hogy végre itt valamit kapnak. Szóval emberileg sem lehetett megtenni, hogy most aztán szép katonás sorrendben tessék bevonulni a fürdőbe, azután a meleg pihe-puha paplan alá. Teljesen felkészületlenek voltunk, igaz, hogy ott maradt a segítségünkre néhány kiskatona, aki még annyira sem tudta, mit csináljon és hogyan tovább, a századparancsnok szintén ott maradt a segítségünkre, ami szintén érdekes, mert ő az egyik legra-

gyogóbb szociális munkás ma az FSZKI-ban⁴. Leszerelt, betöltötte az 55 évet, átnyergelt.

A kezdeti napokban keményen bizonyított, emberségből is. Mondtuk, hogy próbáljuk ki, és ragyogóan bevált, most ő vezeti ezt a házat. (A Dózsa György út 152. szám alatt lévő átmeneti szállóról van szó, amely az FSZKI egyik intézménye.) Ő sem igen tudta, hogy mit tegyen – szervezésben ragyogó volt –, de ő sem igen tudott mit kezdeni a problémákkal. A sírás-rívástól a verekedésig minden volt. Egész csoport ostromolt minket azzal, hogy mikor osztják már a pálinkát. Rengeteg kiskorú volt a csoportban, akik éhesek voltak. Szökött állami gondozottak és kicsi gyerekek is voltak, akik hamar eltűntek. Magukat 18-nak valló, de 15-nek sem kinéző lerongyolódott gyerekek hozzácsapódtak ehhez a Déli pályaudvari csoporthoz, és mint a kicsikó a csapat után, jöttek. Szóval ők éhesek voltak, a másik csoport pálinkát kért, a harmadik meg számon kérte az ebédet, amivel állítólag vártuk őket. Sokféle hír kerengett ott Csillebércen, valamiféle Eldorádót ígértek nekik ott a sok fázás fejében. Tehát megérkeztek, és akkor mindenféle ügyekben segítséget kértek, amire egyáltalán nem voltunk felkészülve.

– *Gondolom, létszámban sem. Hárman-négyen voltatok? És jött 400 ember. Nem mindegyiknek volt személyije, papírja...*

– A főváros részéről gyermeteg elképzelés volt, hogy majd jön 300–400 fáradt, fázó ember, akit meleg paplan alá kell dugni, és ott elalukálnak, aztán reggel folyik tovább az élet. Ez nyilván nem jött be. De óriási szerencsénk volt, hogy valamiféle önszerveződés már megindult közöttük, valamiféle önkiválasztás folytán olyan vezéregyéniségek is megjelentek, akik ha nem is katonás, de valamiféle rendet tudtak tartani. Egy-egy kisebb vagy nagyobb csoportosulásban rendet tudtak rakni, tudták, mi az, amivel csitítani tudják a kedélyeket.

– *És erre azonnal tudatok építeni?*

– Tulajdonképpen azonnal, ha a kezdeti néhány zűrzavaros órát leszámítjuk, amikor mindenki rohant azt nézni, hol az a meleg ágy, hol az a konyha, meg mindenkinek más baja volt, hol szomjas volt, hol éhes. Egy idő után a zűrzavar azzal is csitult, hogy nagyjából megtörtént a tetűszűrés, a KÖJÁL autóbusz kivonult a helyszínről.

Ezután egyfajta automatizmussal érvényesült ez az önszerveződési forma, később az is kiderült – tehát nyilván a nagy-nagy zűrzavar csillapulása után –, hogy két szociális munkás is van közöttük. Az egyik O. J., aki a Déli pályaudvartól kezdve kísérte őket, a másik H.-né V. A., akinek sem akkor, sem azután nem volt teljesen tisztázott a szerepköre. Egyfelől szociális munkásnak vallotta magát, akként is viselkedett, akként is állt hozzá a problémákhoz, másfelől pedig, mint egy tömeg által kiválasztott érdekképviselői szerv vezetője – a későbbiekben nevezték magukat SZISZ-nek, SZOSZ-nek és egyebeknek – tagsági könyvecskéket is osztogatott. Volt aztán a közülnök kiválasztottakból a vezéregyéniségnek számító M. Gy., aki később kolduskirályként boldogult, szintén a Déli pályaudvarról, és Ö. Sz., akiről az a legutolsó hír, hogy többmillió lopásért körözik.

☞ *A második szakasz a beköltözéstől kb. 1990 júliusáig tart. A tábor tényleges vezetése nincs a „tanácsiak” kezében, tisztázatlanok a viszonyok, a szerepek a tábor valójában vezető önkormányzat és a fenntartó intézmény képviselői között. Az alkalmazottak pénzügyi szempontból gyanúsnak tűnő ügyleteket jeleznek a fenntartó tanács felé, és ezért július végén elszámolási kötelezettséget rónak a tábori önkormányzatra. A folyamatot sok feszültség kíséri, a helyzet a kezdeti lelkes indulás után egyre rosszabb.*

– Ez volt az a lopás, amelyet dióhéjban akarok neked elmondani, és amely igazán azóta sem, soha nem tisztázódott. Hogy az önszerveződés létezett, hogy szociális munkáról nemigen volt fogalmunk, hogy nyilván több volt az O. J.-nak, és valószínűleg több volt a H.-nének is, hogy ezeknek az embereknek a java részét már ismerték, hogy a Déliből ismerték őket, és Csillebércen velük voltak végig, hogy ismerték a bogaraikat, kínjaikat, vágyódásaikat, pillanatnyi szükségleteiket, ez mind igaz. Iszonyatosan jó volt nemcsak az egész dolog megindulása szempontjából, hanem annak a tömegnek a szempontjából is jó volt, hogy ott voltak. Mert amikor mi kaput nyitottunk, belőlünk csak annyit láttak, hogy házigazda, főbérlo, akármicsoda. Öbennük meg azt látták, hogy aki velük tényleg törődik, aki végre ránézett az én lelkemre, akinek elmondhatom, hogy... aki még azzal is foglalkozik, hogy nekem innom kell, mert különben megdöglök, mert ilyen lettem, mert ilyen vagyok. Tehát bennük bíztak, végtelenül bíztak. Megható volt, és valahol hátborzongató az a hatalmas nagy kötődés, ami ez alatt a néhány nap alatt kialakult azok között az emberek és az esetettek között. Ami aztán végül is hetekkel és hónapokkal később kiderült, az az volt, hogy egy csoport politikai tőkét csinált ebből a határtalan bizalomból és kötődésből. És ezzel csúnyán visszaéltek.

– *Arra gondolsz, hogy – '90-ben vagyunk – erősen beindultak a pártok, a választási propagandák, és ez ide is behatolt?*

– Ennek már érződtek az első szelei, nagyon is érződtek, Budaörs történetének a kezdetén.

– *Egy bizonyos párt volt jelen, vagy több párt?*

– Több bizonyos párt vagy leendő párt is jelen volt, és ezek a szó szoros értelmében politikai tőkét akartak kovácsolni ennek a társulásnak a révén. Akkor még egyáltalán nem volt tisztázott, hogy ez a tömeg választó tömeg lesz-e vagy lehet-e egyáltalán. Mert nagyon sokan és sok oldalról ráhajtottak, hogy az legyen, és akkor majd ez lesz az én tömegbázisom! – gondolták.

Sok kicsi figuráról van szó, akik azóta el is halványodtak, de akkor jelentősnek tűntek, és még tűnhetnek is. Az ilyenek a furfangjaiknál, a börtöniskolázottságuknál s egyebeknél fogva nagyon rövid idő alatt fölülkerekednek, vezető pozícióba jutnak, és rövid időn belül megszerzett bizalmi szálakba kapaszkodva elindulnak azon az úton, hogy a nyomor vámszedői legyenek.

– *De milyen vámot lehet szedni egy ilyen nyomorból?*

– No, volt itt a hordó tetejéről százforintosok dobálása kortesbeszéd kíséretében, amelyben arról volt szó, hogy a hatalom megteremtésével együtt

megteremtik a szegények eldorádóját, és volt a százasokból záporosó..., el se mondjam, milyen siralmas volt a látvány, amikor ketten-hárman téptek egy százast, azután volt ott rendszeres pálinka- és cigarettaosztás, szintén kortesbeszédék kíséretében. Nagyon durva kampány volt, és számtalan szerencsétlen utóhatással járt, mert másfél-két év múlva is visszacsengett, hogy amikor még az is volt, meg ez is... Mert egy hajléktalanellátásnál jár a pálinkaosztás, jár a cigarettaosztás, jár a készpénzosztás... Bezzeg ezek az újak nem osztanak (mármint a „tanácsiak”, mint a tábor vezetői), mert elteszik maguknak... Hosszú ideig tartott, amíg ez elhalványult. Volt aztán a másik réteg, amelyik ezt a józanabbik eszével élte végig, aki iskolázta az utóbb becsöppenteket, mert rájöttek, hogy mire megy ki egyfelől a korteskedés és a hecckampány. Másfelől ezek eléggé összekapcsolódtak ezzel a másik, önjelölt réteggel, amelyben börtönviselt, sikkasztó múltú vezéregyéniségek voltak, ide is kapcsolódtak, teljesen egy platformról dolgoztak. Például együtt alakították meg és jegyeztették be pártként a Szegények Önszervező Szervezetét, ez volt a SZOSZ. Tagsági könyveket osztottak, tagsági díjakat szedtek, ahonnan lehet, nem kis összegben. Amit azonban már nagyobb összegekben szedtek, azok az adományok voltak. Mégpedig azért, mert akkor teljesen új szelek kezdtek fújdogálni, Ugye, oda kellett figyelni, hogy tömegesen vannak itt szegények. Tömegesen verődtek össze, tömegben vannak fedél nélküliek. Hirtelen feltámadt a segítőkészség, szervezetekben is, egyházi-karitatív szervezetekben különösképpen, de állami szervezeteknél, munkaközösségekben is, hogy messzebb ne menjek, az akkori tanács részéről is. Adakozik a Fővárosi Tanács is. Úgy képzeld el, hogy kötegen készpénzt nyújtanak át az önszerveződő vezetőknek. Több ízben. A legkisebb összeg, amelyre emlékszem, 300 ezer forint volt, készpénzben, kézbe adva, elszámolási kötelezettség nélkül.

Ami mindemellett jellemző az akkori korszakra, az a teljes szabályozatlanság. Abban az időben a Fővárosi Tanács úgy finanszírozta a hajléktalan szférát, hogy kiutalt, átutalt egy-egy nagyobb összeget, azzal a szóbeli magyarázattal, hogy nem tudja, mire és mennyit...

Teljesen kaotikus, szabályozatlan volt az intézmények működése. Bár akkor már két intézmény is működött a Fővárosi Tanács működtetésében, a Bánya utca és Budaörs is, de a két intézménynek semmiféle szabályozott rendje nem volt.

Egyébként a kezdetek kezdete néhány hónap volt. Kb. '90 tavaszától körülbelül júliusig tartja magát az az első benyomás alapján kialakult felállás, hogy a Fővárosi Tanács által delegált működtetők csak működtetők, gondnokok, úgymond ők a háziurak, mindenütt másutt pedig az önszerveződés révén felülre került figuránsok vannak, meg a velük együtt érkezett szociális munkások, akiknek még teljesen tisztázatlan a státuszuk, a főváros nem fizeti őket. H.-néről akkor derült ki, hogy senki nem finanszírozza, vagy ha igen, akkor sem beszél róla. Időnként tesz olyan kijelentéseket, hogy ezt önként és bérmentesen végzi, illetve jut eszébe, hogy a főváros igazán adhatna már valamit. Akkor jött a főváros, attól indítva, hogy néhányszor adtunk már két vagy három kiló százast, akkor most már ellesztek valahogy belőle, mégpedig elszámolási kötelezettség nélkül. Nemigen mozdult semmilyen irányba

ez a helyzet. Az első indulatok után azután teljesen nyilvánvaló lett, hogy sok a gyanús mozzanat, ugyan kimondva-kimondatlanul semmi közük nem volt a fővárosiaknak hozzá, de látható volt a nyitott fiókokban a százasok garmadája, és osztogatják számolatlanul.

A teljes anarchián túl ott már erősen felmerült annak a gyanúja – és nagyon enyhén fogalmazok, ha azt mondom, a gyanúja –, hogy kemény visszaélések voltak. Elszámolási kötelezettség senki felé nem volt, s amikor kezdtünk kellemetlen kérdéseket feltenni nekik, ezt egyre inkább hangsúlyozták, akárcsak a tanácsiak, sőt, a kellemetlen kérdéseinkkel elkezdtek bombázni a tanácsot is. Két különálló iroda – barakk – volt, az egyikben székeltek a tanácsiak, a másikban a helyi vezetők. Eleinte ők semmivel sem tudták bizonyítani, hogy a közösség maga választotta meg őket. Később folyamatosan antedatálták az iratokat, folyamatosan átirták dolgokat. A tömeg között eleinte csak gyengén, később egyre jobban érezhetően egyfajta kápo rendszert honosítottak meg. Kiválasztódott a keményen privilegizált gárda, a kemény fiúk, egyre érezhetőbben egyéb előnyöket is élveztek a kiválasztott funkciók mellett, nekik ebbe beletartozott a napi ital, cigarettaellátás, sőt, az önkiszolgáló cigarettaellátás is. Kiderült, hogy az adakozók sorába belépett egy-két cigarettagyár is. Kamionszámra érkezett a cigaretta. Zsákokba ömlesztve is rengeteg dohányáru. Olyannyira, hogy ez szinte diszkrecionális módon az egész tábor rendelkezésére állt. Igen ám, de csak nagyon rövid ideig. Amíg futotta, addig vastagon csurrant-cseppent. Még élt a napi pia adag. Ugyan én megkapom a féldecimet, de más a fél litert kapja meg. Ugyan én megkapom a zsákolt Symphoniát, de a másik a csomagolt Marlborót kapja meg. Ez még kezdetben nem tűnt fel olyan nagyon, akkor tűnt fel igazán, amikor berobbant – este érkezett – egy szállítmány Franciaországból, rengeteg értékes holmival. És amikor a későbbiekben megcsappant az adakozókedv is, amikor elmúlt az újdonság varázsa.

– *Mikorra csökkent az adakozókedv?*

– Ez már tavasszal érezhető volt.

– *Az előbb júniust emlegetted, mint egy cezúrát, addig mintegy első fázisként emlegetted Budaörs történetét.*

– Júniusra már érezhető volt a lankadás, de még mindig nem apadt ki minden forrás. Sok tényező játszott itt közre. A korábbi források elapadtak. Szembetűnő volt, hogy volt, aki kapott, volt, aki nem kapott. Az előbb említett, híressé vált francia szállítmányról soha nem jutottunk jegyzékhez, nem tudtuk, mi volt benne, inkább a hajléktalan szemtanúk elmondása alapján volt róla információnk – persze ez nem mindig megbízható –, inkább az ragadt meg bennem, mert sok forrásból sokszor hallottam, hogy itt valaminek lennie kellett. Illetve, amit láttam magam is.

Itt volt az az első földrengés az „alattvalóknál”. Akkor még szó nem volt felelősségrevonásról, inkább afféle kezdődő parasztlázadás-féléről volt szó.

– *Erre hogyan reagáltak a vezetők? És mi volt a ti szerepetek?*

– Semmilyen szerepünk nem volt, egyrészt, mert nem volt közünk – a tanács álláspontja szerint nem is lehetett – az elosztás módjához, a vételezők nem mi voltunk.

– *Bizonyos értelemben ez szerencse is.*

– Bizonyos értelemben az. Bár mi ezt soha nem hártottuk el, inkább abban merült ki a szerepünk, hogy több ízben felhívtuk az akkori illetékesek figyelmét arra, hogy itt valami nincs rendben, itt nem oda folynak a pénzek, ahova kellene, nem a tömeg érdekében történnek a dolgok.

Belső harc is zajlott, és ezt érezték az emberek, kezdtek elégedetlenkedni, mivel látták, hogy a nagy értékű adományok este befutnak, és aztán eltűnnek. Időnként véletlenül hozzánk került egy-egy szállítólevél. Például arról, hogy több kamionnyi csokoládé érkezett. Végül is néha láttunk egy-két kisebb szállítmányt is.

– *Egyébként volt raktár a tábor területén?*

– Igen, a későbbiekben a főváros által is önkormányzatnak nevezett társaságnak volt kulcsa hozzá.

Volt egyfajta védettségünk, amivel mi már eleve nem értettünk egyet, de ebben sem hallgattunk meg. A rendőrség elől mindenkit letagadtunk, még akkor is, ha fényképpel jött nekem a körözvény, hogy anyját-apját meggyilkolta, brutális cselekedeteket hajtott végre. H.-né kirakta a rendőr szűrét azzal, hogy mi egy olyan közösség vagyunk, amelyik nem árulkodik. Egy csomó embert teljesen téves útra terelt, egy csomó emberben táplálta a hűség érzetet azok iránt, akik ilyen módon, úgymond, megvédték őt.

– *Kiépült tehát egy rossz értelemben vett kliens rendszer. Ám ez mintha azzal járt volna, hogy a kezdeti rendetlenséget követően rend lett.*

– A kezdeti rend ebben gyökerezett, mert újra megindult a rendetlenség. Mert már ezen belül is keményen érződött az elégedetlenség, és ez lázadásokhoz vezetett. Lázadási hullámok voltak, több is, napról napra egyre több olyan panasz, segélykérés halmozódott fel, amely a tábori önkormányzati irodából a fővárosi tanács felé áramlott. Tehát ez egy erősödő folyamat volt, az első napoktól kezdve. Nyilván ebben az is benne volt, hogy ha valamit ott nem kaptam meg, akkor hátha itt megkapom. Egyre inkább érződött a sértettségük, és egyre inkább nálunk kerestek támaszt. Egyre több ellenőrizhetetlen információ, feltételezés jött, hogy például butikoknál vélték felfedezni az egyszer már a táborba befutott árucikkeket.

– *De mit csináltak ti ebben a helyzetben? Hiszen azt mondtad, ez jogilag nem volt szabályozva.*

– No, most semmi mást nem tudtunk csinálni, mint hogy a pénzünket kezelő fórumoknál szóltunk, hogy itt nincsenek rendben a dolgok, illetve még annak idején a tanácsnál, később annak az utódjánál jeleztük ugyanezt.

– *És történt valami?*

– A tanács keményen elhatárolódott, valami olyasmi volt az álláspontja, hogy mi se ne lássunk, se ne halljunk. Illetve a választások előtt az volt az álláspont, hogy most teljesen más szelek fűjdogálnak, hogy most már mindenütt fog érvényesülni az öngazgatás, az önrendelkezés joga, hadd csinálják, ha rosszul csinálják, ők felelnek érte. Nem ti írtátok alá, nem ti felelték érte. Körülbelül ez volt az igazgatóságunknak is az álláspontja. Egyfelől bürokratikus hozzáállás, másfelől egyfajta hártás.

– *Ez még a tanács idején volt, ugye?*

– Igen, de utána is még sokáig megmaradt a régi apparátus, hiszen még szeptemberben is ugyanazokkal a figurákkal tárgyaltunk, hiába hogy már a

változás után voltunk. Az igazi kenyértörésre szeptemberben került sor. Egy elég hosszú folyamat vezetett oda, hogy végül sikerült megijeszteni az igazgatásunkat, a fővárost. Ismét egy nagyobb összegű pénzt adtak oda. Mondtuk, hogy nem fognak tudni elszámolni vele, s megkérdeztük, hogy egyáltalán kiknek adták oda. Mert olyan, hogy tábori önkormányzat, nem létezik. Hiszen még a személyazonosságukat sem ellenőrizte senki. Akkor első ízben történt meg – talán július volt –, hogy utólagos elszámolási kötelezettséggel adták át a pénzt, és felénk kellett elszámolniuk.

A következő szakasz 1990 szeptemberéig tartott, folyamatos villongásokkal, a „két barakk” – a tábori önkormányzaté és a tanácsiaké – között. A tisztázatlan helyzetek, a gyanús pénzügyletek, a vádaskodások nyomán az időközben lezajlott országos önkormányzati választások után végül a „tanácsiak” vádlottként kerültek az új Főpolgármesteri Hivatal elé. Tisztázták magukat, és a tábor vezetése egyértelműen az ő feladatuk lett.

– A számlák java része értékelhetetlen volt. Soha nem volt tiszta a pénzügyek rendszere. Fiókos rendszer volt, ami annyit jelentett, hogy öt-hat nyitott fiókban különböző pénzösszegek hevertek. A 300 ezer forintról adogattak számlákat, ABC pénztárblokkok formájában. Ha számon kértük, a válasz az volt, hogy nem is lennének kötelesek. Aztán százezer forintról összejött valamennyi számla, de kétszázazerezzel semmi. Akkor lépett be végre a főváros: számoljanak el ezzel a pénzösszeggel, az elszámolási kötelezettséggel felvett háromszázazerezzel. Megkezdődött a tánc, akkor indult be a H.-né és a körülötte kialakított klikk részéről egy elhárítási kísérlet. A hurok augusztusra, szeptemberre szorult, akkor még mindig nem tudott semmivel elszámolni. Bemutatott egy takarékkönyvet, amiben volt háromszázezer forint az ő és a férje nevében, és ami néhány nap alatt elfogyott. Ez persze nem maradt titokban a tábor lakói előtt. A konyha működtetését felvállalta az önkormányzat. Ekkor még volt vastagon zsíroskenyér, mert jöttek az adományok. De a fősza-kács mind gyakrabban a saját pénzén küldött el valakit káposztáért, hogy legalább levest tudjon főzni.

Lázadási kezdemények voltak, de ezek rendeződtek. Rájöttünk, hogy egyre több a verőlegény, és egyre kevesebb a lakó. Az emberek vagy kereket oldottak, vagy egyszerűen a kapun kívülre kerültek. Vagy nem teszed be ide a lábad, vagy csendesen fejet hajtasz. Körülbelül 80 főre apadt a létszám. (Néhány szobából sikerült az emeletes ágyakat kitelepíteni.) A kevés maradék ember is egyre elégedetlenebb volt.

– *Hová mehetett, akít kitétek?*

– Például a Madridi útra, a Vöröskereszt szállójára⁵. Akkoriban szoros testvéri szálak fűztek minket egymáshoz. Vagy a Menhely küldött hozzánk embereket, vagy mi küldtünk oda. Közledett a tél, üres volt a konyha, üresek a raktárak, folyt a pénzügyi ellenőrzés.

Aztán bejön olyan, hogy odaadtam a nyugdíjamat, azt mondta, egy összegben adja oda, ha majd innen elkerülhetek, de eltűnt, nincs meg. Ilyesmikre bukkant a pénzügyi ellenőr, meg hogy több pénztári bizonylat is for-

galomban volt egyes embereknél. A taxizás egyre nagyobb léptékben folyt. Az embereknek egyre kevesebb jutott, és meg voltak félemlítve. H.-né feljelentést tett a fővárosnál, mert akadályozták a munkában, akiket oda kineveztek. Azt is mondhatjuk, hogy amikor a nagy szembesítésre sor került, akkor vádlottként ültünk ott. Megjelent néhány külső, prominens személyiséggel, akik őt támogatták. Nem a pártok színeiben, mert a pártok azonnal elpártoltak, amint kiderült, hogy a hajléktalanok nem választópolgárok. Akkor már a Szociális Munkások Országos Egyesületének színeiben jelentek meg, akik őt védeni próbálták. Név szerint nem tudom, kik voltak ezek. Mindenesetre mi mintegy vádlottként jelentünk ott meg. Enyhén szólva feszült volt a viszony közöttünk. Túl voltunk azon, hogy már néhány kérdésben határokat merjünk meghúzni H.-nének a gondozás területén, mint fenntartók. A feszült hangulat miatt odáig fajult a dolog, hogy verekedett a gondozottakkal, és a pribékjei védték meg. Egészen drasztikus dolgokra is sor került. A szembesítésre magával hozott a verbuvált csapatból néhány hajléktalant is. Egyedüli előnyünk talán az volt, hogy mivel H.-né annyira hitt a maga érinthetetlenségében, mi keményen felkészültünk az összejövetelre, és minden tényt, dokumentált szakmai anyagot magunkkal vittünk. Ezekből látható volt, hogy mit jelentett itt a szociális munka és a rehabilitáció, hogy milyen tévutakra siklott, mik a gondok fő okai, milyen a pillanatnyi helyzet, és mi az, hogy önkormányzat.

Szerencsénk volt, mivel jelen volt a polgármester egyik tanácsadója, s egyébként nem kifejezetten a régi figurák voltak ott, akik akár bűnösnek is érezhették magukat, és talán ezért nem mertek drasztikusabban lépni. Keményen kimondták, hogy H.-né záros határidőn belül tűnjön el a színről, a társulatával együtt.

Még a régiek voltak a Főpolgármesteri Hivatalban, nem volt még új ügyosztály és új főpolgármester. A pénzügyi kivizsgálásnak még nem értek a végére, de az akkori főosztályvezető nagylelkűen azt mondta, hogy hétfőn kimegy egy bizottság, és H.-nének minden dokumentumot át kell adnia. Ez volt csütörtökön. Nem minősítem, hogy csütörtökön mondják, hogy hétfőn kimennek. No, ettől kezdve senki nem látta őt. De úgy tűnt el, hogy kipucolva hagyta a raktárakat, a páncélszekrényeket, de még a lízingelt kocsit is magával vitte. Ezután jelent meg róla, hogy többmillió csalásért körözi őt az ügyészség. Megpróbáltam a legfelső ügyészi fellebbezésig elmenni, személy szerint nem lett volna nagy siker számomra, hogy dutyiba juttatom, de ha csak elrettentő példaként, hogy többé ilyen ne fordulhasson elő, sikerül, az nagy elégtétel lett volna számomra. Az ügy lezárásáig azt a választ kaptuk, hogy némi bebizonyított pénzek voltak – például a nagyfai pénz, nyugdíj, gyámsági pénzek –, de a végső válasz az volt, hogy bár valóban eltűntek a pénzek, de semmiféle bizonyíték nincs arra, hogy a maga számára költötte volna el.

– *Mit gondolsz, miért simították el az ügyet?*

– Mert voltak, akik nem látták testközelből, hogy mi folyt ott. Aki testközelből látta, és igyekezett elsimítani, az azt hiszem, részese volt az ügyleteknek. Mindenféle szempontból sokkal egészségesebbnek tartottam volna, ha akkor szakmai fórumokon is pellengérré állították volna, nem pletyka

szinten, hanem komolyan. De még akkor sem léphettünk, mert már olyanokat lehetett hallani, hogy szegény Annát hogy kicsinálták ezek a nem-szakemberek. Mert a szegény Anna volt a szakember, a főváros volt a nem-szakember. Akkor is nyelnünk kellett, és nem kerülhetett terítékre a maga valójában. A testület távozása után meg kellett oldanunk a tábor üzemeltetését. Ha másért nem, bosszúból, még fel is gyújthatták volna a tábort. No, ez nem történt meg, az egészségesebb szemlélet kerekedett felül. Ahogy a helyzetet felismerték, az ott maradtak félelmekkel küszködve élték át a hétvégét. Mint a kisgyermek, úgy vártak minket hétfőn a kapu előtt. Most már milyen jó! Milyen jól megleszünk, no, de mit fogunk ma ebédelni? Egyik napról a másikra nem lehetett átállni arra, hogy eddig támogatva voltak, eddig semmilyen követelmény nem volt veletek szemben, de most már ezután más lesz.

A negyedik szakaszban elkezdődött a budaörsi szállás szakosított részekre bontása. Először a nyugdíjasok váltak ki, övük lett a Bánya utca. 1991-ben már ott karácsonyoztak.

– A gondozottak számára világossá vált, hogy nem azért kapunk itt napjában háromszor enni, mert nekünk az jár, mert azt úgymé fizeti valaki, hanem azért, mert nyújtunk valamit érte. Egyáltalán nem volt gond, ha valaki az utcáról beesett lerongyolódva, pszichésen, fizikailag leromolva, az ingyen kapott enni, négy vagy hat hétig. Ezzel szemben, aki már munkaképes volt és egészséges, az éhen halhatott a másik mellett, akkor sem kapta meg, ha ki kellett önteni tíz tányérral.

Úgy izgultak minden egyes újabb lépésért, mint én. Vártak a kapunál, hogy mit intéztem ott fenn. Együtt ültünk le, és együtt terveztük egy-egy egyéni sors alakulását. Akkor lettem igazából szociális munkás. Akkor indult meg a toborzás. És nagyon változó összetételű csapattal. Ez '91-ben volt, amikor elindult az igazi belső szociális munka. Rendelkeztünk már egy be rendezett csapattal, okmányilag.

– *Akkor még mindig a szociális otthonokhoz tartoztatok?*

– Igen, oda. De megindult az önállósodási folyamatunk. Szerintem ez automatikusan történt. Lehet, hogy csak így visszatekintve látom így, de azt hiszem, ez magától született kényszer volt. Egy hétköznapi példa: nap nap után nem tudtuk, mit csináljunk, mert az egyik szerencsétlen öreget minden nyugdíjakor halálra itatta az a másik három tróger, akit nem tudtunk rászorítani, hogy rendszeresen dolgozzon. És ennek következtében elveszítette a nyugdíját, ezt nem tudtuk rájuk bizonyítani, de ők a továbbiakban is jól éltek, és a kis öreg meg éhezett, már annyi segílyt kotortam ki neki, hogy több nem ment. És most, amikor nagy nehezen elintéztük neki a nyugdíjazást és az előleget, akkora dárídó volt, hogy még. Jöttek a jelzések, hogy a kárvallott mindig az öreg volt. Valamit csinálni kellett. Először azzal próbálkoztunk, hogy kiürítettük az egyik barakk két szobáját, ott csak ők legyenek. Hozzánk kerültek azok is, akik mozgássérültek voltak, könnyen megverhetők, meg már valamilyen jövedelemmel rendelkeztek. Azután mégsem tudtuk eléggé

védeni őket. Ebből is automatikusan az következett, hogy külön ház kellett nekik, mert másképp nem tudtuk védeni őket. Külön ház kellett a házaspároknak, külön azoknak, akik az utcáról direkte kerültek be, mert teljesen más ellátást igényeltek. Automatikusan adódott az is, hogy hiába próbáltunk akármilyen szeparáltságot biztosítani azoknak, akik önként elmentek az elvonóra, nem sikerült, mert amikor visszajöttek, együtt voltak azokkal a régi társakkal, és sírtak, hogy nem ők a hibásak, hanem az, aki ötödször hozza be, és már tölti belém az italt. Nem tudok mit csinálni.

A Fővárosi Önkormányzat nagyobb összeget ruházott be a hajléktalanok szakosított ellátásának megoldására: a munkavállalásra kész és képes embereknek vette meg jutányosan a Vágóhíd munkásszállóját a Külső-Mester utcában. 1992. február 13-án átadják a házat. Budaörs marad egyelőre ún. első befogadó.

– A második lépcsőt nyilván az élet hozta. Az utcáról bekerülőknak jó volt Budaörs, mert az a konyhától az orvosig mindent biztosított. A köztes helyzetben lévők, akik már munkába álltak, vagy szerettek volna munkába állni, azok bekerültek a Külső-Mesterbe, mert Budaörs az Isten háta mögött van, és nehéz onnan bejutni. Próbáltuk tartani ezt a profilt, mert ez is kell. Éppen ezért óriási gond volt, amikor '92 májusában Budaörs végleg megszűnt, mert megszűnt az első befogadó, nincs ilyen intézményünk, illetve majd február 28-án megnyílik a Könyves Kálmán körüti „fapados”.

'92 májusában tehát a teljesen nullára írt műszaki állapotú budaörsi volt katonai tábor első befogadóként is megszűnt. Nincs tovább Hajléktalanok Rehabilitációs Otthona. A vezetők áttették székhelyüket a Külső-Mester utcai szállóra. Pénzügyi szempontból még mindig a szociális otthonokhoz tartoznak. Első befogadóként volt munkásszállókban bérelnék helyeket. További szakosodás: megnyílt az anyás otthon, később az ún. Krízisintervenciós Szolgálat. Egy többszintű hajléktalanellátó szociálpolitika körvonalazódik a fővárosnál.

– *Mi történt, miután a Külső-Mester utcába költöztetek?*

– Budaörsön Péter Mihály volt az intézmény vezetője, én a helyettese, O. J.-é volt a gondozás. Megszületett a Bánya utca, megszületett a Külső-Mester utca. Budaörs ugyan megszűnt, de a szorítottságunknál fogva megnyitottunk egy emeletet itt a Vízműveknél, mint első befogadó szintet (a Váci úton lévő, a Vízművek tulajdonában lévő munkásszállóról van szó), tehát még mindig megmaradt a négy, utána pedig megszületett a Góliát, először csak két emelet, azután három emelet. (A Kerekes utcában lévő, azelőtt építőipari munkásszállóról van szó.) Később megszüntettük ezt a Vízművek részleget, áttettük a Góliátba, és kitaláltuk az alkohol-utókezelőt a Kerekes utcában, majd megszületett az anyaotthon. A szabályozásban semmi nem változott. Ennyivel több intézete volt papírforma szerint a szociális ott-

honnak. Budaörs megszűntével – tekintettel arra, hogy Pintér Mihály Budaörs kinevezett vezetője volt és én meg a helyettese, megszűnt a kettőnk helye. Minket sehoval nem neveztek ki! Többször felmerült ugyan szóban, de mindannyiszor elodázták, hogy majd ha autonómiát kapunk, akkor kerül sor a kinevezésre.

Akkor már eljutottunk oda, hogy a fővárosnál külön tételként jelent meg a hajléktalanság. Ha a saját kicsi számítógépemen minden számlát külön összeadok, kiderül, hogy ennyit és ennyit költötték ránk. Egyre inkább elmérgesedett a viszony. De egyre inkább érvényesült az is, hogy mi mondtuk meg, mennyit és mire kell költeni. Megvalósultak ezek, de papírforma szerint a szociális otthon fennhatósága alatt. Elodázták a döntést azzal, hogy majd ha lesz autonómia. Mi kértük a leválasztást, hogy külön hajléktalan intézetek alatt egyesítsék az intézeteket.

Illetve még '91 év végén – emlékszem rá – támadt egy rettenetesen szélsőségesnek mondott ideám, nevezetesen, hogy a főváros kezelésében álló három munkásszállót, amely a hajléktalanellátás szintjére süllyedt, csatolják hozzánk. Ez meg is történt most, igaz, azt mondják, hogy másnak jutott az eszébe.

Folyamatosan úgy ment, hogy sem a Pintér Mihálynak, sem nekem semmiféle beosztásunk nem volt, és átsoroltuk magunkat a Külső-Mester utcába. És azt mondtuk magunkról, hogy a hajléktalan intézetek vezetője és helyettese, de nem volt olyan, hogy hajléktalan intézetek! És ebben éltünk több mint két évig, '93-ig. Még megalakulás után jó ideig ebben éltünk, mert az FSZKI-n belül nem volt semmiféle megnevezett posztunk. Akkor Pintér Mihályt – végül is a főváros belátta, hogy ez egy nonszensz – kinevezték helyettesnek, a szociális otthonok helyettes igazgatójának. Jolival maradtunk, ő lelkileg már nem bírta elviselni, a harmadik évben neki is elfogyott a türelme, Jolinak és nekem semmiféle státuszunk nem volt. Engem helyettes vezetőnek neveztek. Évekig így dolgoztam. Átment a fővárosiak, a vezetőség tudatába, hogy én vagyok a helyettes, miért nem jó nekem ez a státusz.

Ennek a viszonylag egyértelmű fővárosi szociálpolitikának a következménye lehet, hogy egy fővárosi közgyűlési határozat kimondta: a hajléktalanellátó-rendszer nem tartozik tovább a szociális otthonokhoz, és 1993 áprilisától önállóan gazdálkodó intézmény lett. Addigra a három fővárosi munkásszállót is hozzájuk csatolták.

Az eddigi vezetők helyzete azonban nem eléggé tisztázott az önállósodás után. Számukra váratlanul Mezei György lesz a vezetőjelölt, ekkor következik a Mezei-éra, melyet interjúalanyom úgy jellemezett, hogy felbomlott a fegyelem, újra pénzügyi és egyéb szabálytalanságok fordultak elő.

– Mitől gyúlt fény az agyukba, hogy ez így mégsem jó?

– Tulajdonképpen ehhez kellett egy kettes számú H.-né-cirkusz. Mert a Mezei-cirkusz sem kisebb nem volt, sem „zökkenőmentesebb”, és szebb sem, sajnos. Voltak kemény anyagi vetületei. És hát igazándiból, ha nagyon szar-kasztikus akarok lenni, egy ilyen Mezei-trauma kellett.

– *Mit nevezel Mezei-traumának?*

– Ez már tényleg egy egészen más fejezet, nem is akarok róla magnóra beszélni...

A háttere az volt, hogy mi folyamatosan szorgalmaztuk, hogy válasszák le a hajléktalanellátást, mi majd gazdálkodunk vele. Mondja ki a közgyűlés, hogy ez egy külön szervezet! Akkor már tényleg az ún. szakmai irányításunk alá helyezték a három munkásszállót is, annyira elő volt készítve a dolog, és a leválasztás. Nagyon sokat nem tudtunk vele kezdeni, de már úgy néztünk rá, mint a gazda, hogy mit fogunk vele csinálni.

Nagyon élesen ment ez a harc, '92 őszéig. Akkor bemutattuk, hogy itt vannak a paksaméták, ennek alapján el kellene indítanunk a leválást. És erre egyszer csak leszóltak a fővárosból, hogy a leválás tárgyalása nem fér be a napirendi pontokba, most nem aktuális. Lelkileg nehéz volt visszaállni, hogy folytatódik ez a kierőszoalt házasság, ami egyikünknek sem volt jó.

Ezután kimondta a közgyűlés a leválást. De ez olyan sürgősen történt, hogy egyszer behívott bennünket az igazgatóságra az ügyosztály. Teljesen villámcsapásszerűen történt: mondták, hogy aki ezt a szakmai leválást leve-zényli, meg a szakmai munkát meg a beindítást irányítja – nagyon körülírva mondták –, az felhatalmazott vezetői jogkörrel Mezei lesz. Hát ez nemcsak azért érintett váratlanul, mert eddig mindig csak ránk bazíroztak... Teljesen ismeretlen, új helyzetbe kerültünk.

Minden folyt a régi mederben, már amennyire folyhatott, hiszen mindenki érezte, hogy itt földrengés volt, itt valami teljesen új helyzet állt be. Az ügyosztálytól jöttek minden nap a telefonok, hogy ugye a helyeteken vagy-tok, csináljátok a dolgokat.

– *De a költségvetési pénzettekkel végre ti gazdálkodhattatok?*

– Még áprilisig nem. A szociális otthon igazgatott addig bennünket.

No, akkor április táján a Gyuri belátogatott hozzánk, valószínűleg azért, mert már eltelt két és fél hónap, és szólhattak neki, hogy már valamit kellene csinálni. Akkor ültünk le egy beszélgetésre. Elmondta, hogy neki megvannak a maga elképzelései, hogy idővel hogyan fog majd működni, és azt a felkérést kaptuk tőle – már amennyire ezt hivatalosnak lehetett tekinteni mint a szociális otthonok szociálpolitikusától –, hogy hát csináljuk tovább. Akkor ve-tődött fel, hogy jó, de milyen formában. Elsősorban Pintér Mihályról került szó. Gyuri kifejtette, hogy ő úgy látná jónak, ha maradna. Felsorolta, hogy elképzelése szerint lesz egy vezérigazgató, lesz ilyen igazgató, meg olyan igazgató, egészségügyi, gazdasági, szakmai menedzser, próbáltuk közösen taglalni, ki mit csinál, a menedzser igazgató legyen a Pintér Mihály. Itt már beszállt az ügyosztály, hogy természetesen te leszel a helyettese. Ez már jól bevált, de ez nem írható be sehova se. Summa summárum, házi papírra ugyan, de az került oda, hogy én vagyok Pintér Mihály helyettese, erről legalább tudtam, hogy mit jelent.

Mezei egy szakmai átképzésbe vonta be a munkatársakat. Nem is mon-dom a mai napig, hogy az elképzelései teljesen elvetendők. Van, amit én teljesen elvetek, egyértelműen ki tudom jelenteni, nem tudom az addigi mun-kámmal és szellememmel összeegyeztetni, de a nagyobb baj az, hogy a kol-légák többsége sem tudta elfogadni, és ez tovább fokozta az addig is bizony-

talán helyzetet. Fenekestől fölborította az addig felállítottakat, az addigi értékrendeket. Elég, ha csak annyit mondok, hogy egy szociális munkásnak házon belül nincs mit keresnie egy bentlakásos intézményben, járja a várost, mérje fel, hogy mennyi hajléktalan van a városban.

– *De talán erre is szükség van.*

– Lehet, de nem annak a szociális munkásnak, akinek az a fő feladata, hogy a szociális munkát ellássa például egy Külső-Mester utcai szálláson. De ennél még vadabb dolgok voltak, hogy a szociális munkás igazából akkor tud mély lelki kontaktusba kerülni a klienssel, ha együtt isznak a kocsmában, ha a kliens szintjén káromkodik, vagy ha netántán a szociális munkás nő, akkor a kliens férfiúi vágyait is elégítse ki, mert a kapcsolatteremtő készsége meglehetősen rossz... Ez így elhangzott.

– *Nem csak karikírozva?*

– Ezt több forrásból is visszahallottam. De személy szerint pont ezt nem hallottam.

– *Azt gondolom, ezek anekdoták is lehetnek, nyilván két szélsőséges álláspont ütközött össze.*

– Borzasztó rossz hangulatot keltettek, borzasztó magasra hágott a bizonytalanságérzet.⁶

Egyre több lett az etikai vétség. A mi értékelésünk szerint súlyos etikai vétségek voltak, és nem tolerálhatóak. A legenyhébb az volt, hogy ugyan, add ide a több tízezer forint nyugdíjelőlegedet, majd én vigyázok rá – aztán többé nem látta. De volt olyan is, hogy a klienst bejelentette valaki a saját lakcímére, felvetetett vele OTP kölcsönt, aztán kirakta. Folyamatosan érezték, hogy ezt már lehet, megtehetem, ezt lehet. Kezdtém iszonyatosan érezni magam. Bejöttek egyéb pénzügyi problémák is, bejött olyan is, hogy pénzeket onnan ide, innen oda csoportosítottak át fondorlatosan. Erre már egy költségvetési fennhatóság is felfigyelt.

Az utolsó (?) jelenlegi szakasz. Mezei Györgyöt elbocsátják, mielőtt ki-nevezték volna a vezető posztra. A közgyűlés 1993 novemberében Iványi Gábort nevezte ki vezetőnek, és megszületett az FSZKI (Fővárosi Szociális Központ és Intézményei) elnevezés.

– Végül is oda jutottunk, hogy azt mondták: rúgjátok ki, hiszen mi voltunk a munkaadói.

Iványit a közgyűlés küldte. Ez már '93 novembere volt. Kíírta a pályázatot a főváros. Az elnevezést is a közgyűlés találta ki. Iványi a vezérigazgató, a menedzser igazgató Pintér Mihály, én vagyok a szakmai igazgató, nem mint állandó helyettes! Itt, e körül az igazgatói státuszok osztogatása körül is igen-csak furcsa dolgok folytak. A Gyuri emberei labdáztak ezzel, amit egy komoly cégnél nem lehet megtenni.

Remélem, hogy itt most nem lesz újabb földrengés. Addig tényleg bizonytalan volt a helyzetem, amíg a közgyűlési határozat meg nem született. Volt egy olyan próbálkozás is, hogy több pályázó indult volna, apránként derült ki, hogy az egyik pályázó a Gyuri élettársa, a másik a barátja...

– Nehéz ezt átlátni...
 – Most már sikerül. Most ebben az újkori történelmi szakaszban élünk.
 – Majd öt év múlva csinállok veled újra egy interjút, ha megengeded.
 Addig is köszönöm.

A Fővárosi Szociális Központ és Intézményei történetének szakaszai dióhéjban talán megmutatták az érdeklődését még el nem vesztett olvasónak, hogyan alakult ki a hajléktalanok szakosítottnak mondott ellátórendszere a fővárosban. Az FSZKI tíz különféle intézményt foglal tehát magába:

1. A Dankó utcai férfi éjszakai szálló az a hely, amelyet bárki szabadon igénybe vehet. (Kb. 50 férőhelyes – nagy hidegben azonban kétszer ennyien is alszanak benne.)

2. József Nádor téri átmeneti szálló. Ez a három volt fővárosi munkásszálló közül az egyik (70 férőhely nők számára).

3. Könyves K. körüti átmeneti szálló, a másik volt fővárosi munkásszálló (139 férfi és 68 női férőhely). Éjszakai szállóval bővült.

4. Dózsa György úti átmeneti szálló, a harmadik volt fővárosi munkásszálló. Egy-két ágyas szobáival ez számít az ellátórendszer legjobb intézményének (114 férfi és 254 női férőhely).

5. Külső-Mester utcai átmeneti szálló, ahova dolgozó vagy dolgozni akaró lakókat helyeznek el. A gondozás elvileg a munkához és jobb lakhatáshoz jutást célozza (121 férfi és 4 női helye van).

6. Kerekes utcai átmeneti szálló és beutalóval igénybe vehető éjszakai szálló. A tízemeletes épület három emeletén működik az FSZKI, 172 férőhellyel. Alkoholelvonóról visszatértek speciális gondozását igyekeznek végezni. Az egyik szint absztinensek részére van fenntartva. Ez az utóbbi he-
 tekben változott.⁷

7. Csavargár utcai – beutalóval igénybe vehető – éjszakai szálló (104 hely).

8. Az idős, nyugdíjas vagy nyugdíj előtt álló férfiak szociális otthoni elhelyezésének előkészítését – is – végző Bánya utcai átmeneti szálló (64 férőhely).

9. Anya-gyermek szálló, titkosított címmel.

10. Krízisintervenciós Szolgálat. A hajléktalanok egészségügyi utógondozásának teljesen megoldatlan helyzetére létrehozott, kb. 25 kórházi ágygal működő intézmény a Dózsa Gy. út 152-ben. Ambuláns rendelés is folyik.

Az intézmények („házak”) sokféle gondokkal küzdenek, amelyek természetesen érintik a lakók életét. Nézetem szerint a legfontosabbak:

A Krízisintervenciós Szolgálat és a Dankó utcai első befogadó kivételével a beutalásokat a Dózsa Gy. út 152-ben működő Beutaló Csoport végzi. Céljuk elvben az, hogy mindenkit a neki legjobban megfelelő helyre juttassanak. Működése nem zökkenőmentes, részben sokan igyekeznek „megszabadulni” nehéz lakóiktól, részben olyan bürokratikusán működik, hogy előfordul, hogy

nem jutnak ellátáshoz rajtuk keresztül az emberek. Az egyes intézmények teamje nem tud beleszólni abba, kit akar felvállalni, és kit nem. Feszültségek forrása a beutalás. Az interjúból kiderült, hogy a szakmai irányításért felelős igazgató nem szociális munkás, nem tudja, mit kellene csinálni, a szociális munkát nem csinálta, nem tanulta, és nem vesz maga mellé olyan segítőt, akitől ezt eltanulhatná. Ebből következhet az összes alábbi gond is.

A – többnyire – túlságosan nagyméretű szállók üzemeltetése és vezetése megterhelő, a feladatok sokszor szinte meghaladják a vezetők erőt.

Kárpótolhatná őket – már akik számára valódi kihívást jelent egy ház vezetése –, ha önállóan dönthetnék el, milyen módon és kikkel kívánnak dolgozni. Am a szállóvezetők nemcsak a lakókat, de saját munkatársaikat sem maguk választják. Nincs joguk felvenni azt, akit akarnak, a munkarendet sem ők szabják meg.

A növekvő feszültségek alighanem hozzájárulnak ahhoz, hogy a szociális munkatársi státuszban lévők közül sokan vannak hosszabb betegálmányban, a napi ügymenet csak a legnagyobb nehézségekkel vihető egyes helyeken.

Nem igazán érthető számomra pontosan az erős központosítás. Problémák forrását látom abban, hogy a legfontosabb kérdésekben – gondozás, munkatársi team kialakítása – nincs koncepció, nincs segítség, nincs önállóság. Talán az sincs kellőképpen tisztázva, mik is a legfontosabb kérdések. Tanulságos lenne végigkérdezni, mit értenek szociális munkán az igazgatói funkcióban lévők, mit az egyes intézmények vezetői, mit az ott dolgozó „szociális munkások”.

A legrövidebbet természetesen a hajléktalanok húzzák. Éjszakánként kb. egy tizedük jut ágyhoz.

Jegyzetek

1. A Bánya utca nem volt munkásór laktanya. A volt Dreher-kastélyban laktak a munkásörök, ezt szerette volna a sörgyár megkapni. Arról volt szó, hogy a gyár munkásszállóját megkapják a munkásörök, és cserébe átadják az általuk használt kastélyt. El is kezdődtek a munkásszállón az átalakítások, de hamarabb szűnt meg a munkásörök, minthogy a csere jogilag is megtörténhetett volna.

Hajléktalan-szállóként egyszerre nyílt meg a Vajdahunyad utcaival.

A Fővárosi Tanács nem volt ennyire aktív a tárgyalások során. Nagy Bandó András és Váradi Anna mint aktivisták „hajtották” az ügyeket. A HM (Kárpáti György) önként adta át a Fővárosnak az objektumot.

3. A katonai objektum átadása meglehetősen érdekes volt. Az ott állomásozó építőszázad vezetője a rádióból hallotta, hogy egy katonai objektumot adnak majd át a hajléktalanoknak. Még beszéltek is arról egymás között, hogy ez nem lehet az övék, mert annyira kiesik a forgalomból. Ehhez képest kedden megkapták a parancsot, hogy szerdán át kell adni az épületet. B. L., az akkori vezető meglehetősen csalódott volt, mert a frissen átalakított, renovált hely („két hete festettünk, volt kábeltelevízió, minden szobában színes TV”), a még építés alatt álló Káposztásmegyér II. Építőszázad katonáinak és vezetőinek egy olyan helyre kellett költözniük innen, ahol még víz sem volt. A parancs szerint az átadásban kellett segíteni, feltöltött raktárakkal, Táborfalváról hozott új ágyneműkkel. Mint B. L. megjegyezte: „Mégsem volt nekik elég jó, kifogásoltak az urak néhány dolgot. A SZÖSZ vagy micsoda...” (Kurdi Zoltán egyetemi hallgató interjúja alapján – melyért köszönet illeti.)

4. Amint említettem, az FSZKI-ban jelenleg nincs eléggé kiforrott, a nemzetközi normáknak megfelelő elképzelés arról, mit is nevezünk jó szociális munkának. A volt budaörsi táborvezető, akit egyik napról a másikra nyugdíjaztak, és ezt mint élete egyik nagy csalódását élte meg, jelenleg az FSZKI egyik legfontosabb szállóját vezeti, szakmai vezetője, Hudy dr. mint az egyik legragyogóbb szociális munkást jellemzi. Nyilvánvalóan jó szervező, nyilvánvalóan vannak elképzelései, de ezek sokszor távol vannak attól, amit én szociális munkának nevezek. Az előzőekben idézett interjúban pl. kifejti: „Előtérbe került, hogy a hajléktalanoknak milyen jogaik vannak. De uram bocsá, kötelességek is vannak!” (Jól ismert gondolatmenet!)
Vagy:

A Dózsa György úti szállón van a Menhely Alapítvány népiroda típusú szolgáltatása. Ide mindenki bemehet, akinek hajléktalanként valamilyen ügye van. Ez nem kis munkát jelent az irodán dolgozóknak, sokan várokozhatnak a sorokban. „Konfliktusok vannak. Biztosítva nem vagyunk semmiféle rovarok ellen. Délelőtt háromszor egy héten ott kell nekünk végigmenünk!” (Egy hajléktalanokkal dolgozó szociális munkásnak az emberek esetleges tettvésege nem lehet ekkora probléma.)
Vagy ugyanerről: „az alagsorban vannak mosdók, fürdők; ott végzik el a dolgukat, ott fürdenek.” (Mármint az irodán várokozók a szálló helyiségeit használják. A fővárosi hajléktalanok a főváros hajléktalan intézményének helyiségeiben mosakodnak, és ezt az ott dolgozó, legkiválóbbnak mondott szociális munkás mint hallatlan, elviselhetetlen dolgot meséli el.)

5. A Madridi út csak októberben nyílt meg.

6. Nehéz kérdés Mezei György elképzeléseit utólag rekonstruálni. Mezei Györgyről azonban ismert, hogy a szociális szakmában régóta dolgozik, még a családsegítők megnyílása előtti időkben kezdte ezt a munkát. Szociális munkásként ő valóban ismert szakember, és bebizonyította rátermettségét, minden körülmény ellenére. Azoknak a történeteknek, melyeket interjúalanyom elmesélt, nyilván van alapja. Egészen különböző az a szemlélet, amelyet Mezei György és B. L. képviselnek szociális munkásként. Mint Mezei elmesélte, FSZKI-s korában találkozott olyan kollégával, aki magát szociális munkásnak mondta, de annyira félt a gondozottaktól, hogy munkanapjának kezdetén bezárkózott egy olyan helyiségbe, amelynek rácsán keresztül beszélt „gondozottaival”. Ez nyilván extrémitás volt, de a beindított képzés során meg kellett volna tanulniuk a kollégáknak, hogy a szociális munkásnak „testközelinek” kell lenni, azaz a szociális munka valahol ott kezdődik, ha valaki képes rá, hogy elfogadjon a tetves, bűdös embert is, mint ahogy egy orvos sem gyógyíthat akkor, ha bőrgyógyászként pl. nem bírja a fekélyek látványát.

7. A nagy intézmény működési módjának, helyesebben: működési zavarának egyik megnyilvánulása a Kerekes utcai szálló működése. Másfél éven belül háromszor változott a működési módja, más-más megközelítést igénylő, más-más problémákra fókuszáló munkamódot kellett változtatni viszonylag rövid időn belül, mert a központi elképzelés változtatni kívánt. Ez olyan terhet jelentett az embereknek (egy költözéssel nehezítve), mely az amúgy is jelentős fluktuációt csak növelte. Persze, a gondozás mint feladat háttérbe szorult ilyen körülmények között.